

Əli Rza XƏLƏFLİ

"Ömürlük nisgil" hekayəsi də birinci şəxsin xatirəsi kimi qələmə alınmışdır. İnsan həyatında çoxlu hadisələr baş verir. Dünyəyə sahib bunların bəzilərini sirin xatirə kimi yaddaşına götürür, bəzilərini isə acı təəssürat kimi xatırlayır. Bu məqam əsirin qəhrəmanı birinci şəxsin dilindən daha dəqiq ifadə olunub. "İnsanın yaddaşına saxlanmaq istəyində, unuda bilmədiyi təəssürlər, əsədlər, ona zövq verən təəssürlər olur. Mən isə, oxucum, heç unuda bilmədiyim, amma mənə zövq verdi, indiyə qədər məniyi əziyyət verən bir təəssürlər haqqında danışmaq istəyirəm". Bir növ bu kiçik qeydlərə müəllif oxucusunu danışacağı əhvalatı dilnəmə üçün kökləyir.

Böri bəzən demək istəyirdim ki, İsxanın nəsr yaradıcılığında, eləcə də Yenenilə bağlı tədqiqatlarında və klassik rus poeziyasından tərcümələrində rus mənəvi mühtimən öyrənilməsi, təkcə öyrənilməsi yox, həm də müəyyən mənada mənimsənilməsi də hiss olunur. Rus nəsrinə məxsus, ilk baxışdan soyuqanlı rus təfəkkiri ilə zəiflənən sakit qarlı nəsr üslubu mənə elə gəlir ki, İsxanın həvəsilə öyrəndiyi, tədqiq etdiyi, mənimsədiyini rus ədəbiyyatından gələn təsirlərə notecisdir. Biz bu təsirləri təsirin düşməkdir, yox, istedadın bəhrələnməsi kimi qəbul edirik.

İsxan ilk gəncliyində proqramçı-mühəndis kimi Rusiyanın Ulyanovski şəhərindəki Mars Elmi-Tədqiqat İnstitutunda çalışmışdır. Rus mənəvi mühtimənə yaxınlığı, doğmalığı, rus ədəbi-badi sözlünə sevginin bir kökünü də biz onun həyatı ilə bağlı məqalələrdə görə bilərik. Onun bözi əsərlərində, o cümlədən "Ömürlük nisgil" hekayəsində təsvir olunan əhvalatlarda avtobiografik sızıntılar duyumaq mümkün deyil.

Əhvalatı danışan birinci şəxs - yəni hekayənin qəhrəmanı rus təbiətindən sortliyni və eyni zamanda bu sortliyni yaratdığı cəzəbilə ifrata vərmanın təqdim edir və oxucuda həyatın sortu üzünə belə özünə rəğbət oyadır. Sortu cəzəbilə təsvir sortliyni görmək, duymaq, yaşamaq istədiyi kimi, o təbiətə cəzəbilə insanları mənəvi mühtimənə də can atır. Kama qayı üzərindəki buzu yolda təmənlən gəncələr bir-birinə çox sula bəqlənirlər. Milliyətçilikə tarix olan Qalina ingilis dili müəlliməsidir və sanatoriyaadək orta məktəbdə işləyir. Uç yaşında bir uşağı var və ərindən ayrılıb. Buzlu çay üstündəki qay çığırdına onları bir-birinə tarixi Zərif Bəşirinin (1888-1962) "Ay işığında" şeiri doğmalasdır. Düşünməkdir olar ki, müəllif burada ədəbiyyata müraciət etməklə cəzəbilə təqdim edir, on çətin məqalələrdə ədəbiyyat da somini ünsiyat körpüsü ola bilər. Sonra onları arasında təklif haqqında diskussiya, müxtəlif psixoloji məqamların müzakirəsi olur. Beləliklə, əsirin qəhrəmanının, yəni əhvalatı danışan şəxsin sanatoriya müalicəsi başa çatana qədər onlar birgə olurlar, çox doğma-laşirlar. Axır ki, həyatın bu zövqlü, qayğısız anları ötüüb keçir. Ayrılıq məqamı çatır. Qalina Orxana tez-tez məktub yazır. Dostu da Ulyanovski şəhərindən Tarlovka sanatoriyasına cavab məktubları göndərir.

Nəhayət, əsl sınaq mərhələsi başlayır. Orxan iş yerinə qayıdır, yaşadı-ğı, işlədiyi şəhərdə tanış olduğu gənc bir qızla ünsiyat qurur. Və bu vaxt Qalina onun yanına gəlmək istədiyini bildirir. Lermontovun təbircinə desək, "zəmanəmizin qəhrəmanı" bir qədər çətin vəziyyətdə düşür, ancaq Qalınanın gəlməsinə də etiraz etmir.

Qalina çox böyük həvəs və istəklə gəlmişdir. Təəssüf ki, öz dostundan bir istəyi qarşıqlanmış onun arzuları qədərdə olmadıqları hiss edir. Və gəlidiyi qədərdə də qayıdış öz şəhərinə düşür. Sanki bundan sonra "zəmanəmizin qəhrəmanı" indi nöyi itirdiyini başa düşür. Onun qəlbində ölcüyəgəlməz bir nisgil baş qaldırır. Hətta yenici tanış olduğu qız da öz nisgilə haqqında danışır. Və onunla da münasibətləri pozulur. Hisslərinin, duyğularının telobu ilə gərgin anlar yaşayır. Və burada müəllif, əgər belə demək mümkündürsə, ədəbiyyat müəllifi kimi özünü qalınada gərdəkdir. Aləksəy Tolstoyun seiflər kitabının onun üçün qoyub gədir, arasında da bir məktub: "Əzizim Orxan! Ümid edirəm ki, azim sözlərinə görə mənə qanamasan. Gənc olmağın, isti ailo bucağına nail ola bilməmiş bir qadın bəzən adığı adamların düziğin hesablaya bilmir. Gəlməmiş sənə narahat etdiyim üçün mənə bağışlamaq rica edirəm. Xəbərsiz gətirdiyim üçün də mənə bağışla. Bunun hər ikimizin işi xeyrili olacağımdır düşündüm. Poeziya vərğünü öldürmüş bilirmən. Bu kitabı sənə gözlə, romantik bir gəcədə bağışlamaq arzusu ilə gətirmişdim. Qənim deyilmi. Hər halda bu hədiyyəni mənə qəbul et. Sənə, bütün qəlbimlə, xoşbəxtlik arzusu ilə. Əhədi! Mənə bir daha atırdım!" Hekayəti danışan birinci şəxs - Orxan Qalınanın arxasında çox gəzdir, onun sonsuz somimiyətə artıxmaqda davam edir, təəssüf ki, tapabilmir. Və bu əbədli ayrılıq onun üçün nisgilə çevrilir.

İnsanlar heç nöyi - istər yaxşı, istərsə pis, hər hansı bir əməli unuturlar. Bu və ya digər dərəcədə hər bir emolo görü cavab qaytarmağa çalışır. Düşünürəm ki, bu əhvalatı oxucusuna yazmaqla, dinleyicisinə danışmaqla Orxan da Qalina qarşısında mənəvi borcunu qaytarmağa çalışmışdır. Bununla bildirmək istəyib ki, insanın somini hissirləri çox qiymətli dir. Və o da Qalınanın somini hissirlərinə heç vaxt biganə qala bilməzdi. Başqa sözlə, somini hissirləri, duyğularını qiymətləndirmək insanlığa dəyər verməkdir.

Hekəyo çox təsirlidir, yaddaqlandır. Məno elə gəlir ki, hər kəs buna bənzər hadisəni öz həyatında yaşayıb, yaxud tanıdığı başqa birisinin həyatında müşahidə edir.

İsxanın hekayələrində hiss etməyə çalışdığı avtobiografik sızıntılar xüsusi həssaslığa diqqətdə saxlayılır, onun ayrı-ayrı hekayələrində bu sızıntıların davamını (yaxud övlədi) axtarırlar.

Maraq üçün İsxanın klassik rus poeziyasından tərcümələrində bir də baxdıq. Aləksəy Tolstoydan da tərcümə vardı:

AÇILMA YAN DÜYÜNÜN AĞRISI

Bəli, bənzəmirəm başqa birinə, Gah günəş kimiym, gah da çəm kimi. O mən də sevinc qədər yaşayır mənə Qara paltar üstə qızıl zər kimi.

Yığısın, a dostlar, güllün, şənlinin, Düşmənlər deyiləm mən keşf-damağa. Amma imkan verin, bir az qəmlənin, Gülməklə nə var ki, sizə çatmağa?!

Sanki müəllif seifdəki lirik ovqatı öz hekayəsinə o qədər somini, o qədər duyğulu gətirib ki, bu ovqatı oxucu da hiss edir və həmin hissini təsvir o əsərdəki müəllif görmək, ona yetmək üçün can atır. * * *

...Və buraya qədər təzis şəkildə verilmiş düşüncələrini daha geniş şəkildə açımına varaq.

Hekayəni diqqətlə, özə də bir neçə dəfə oxuyandan sonra, hələ üstülik ilkin təossüratlarını da (elə bu cümləyə qədər olan hissini nəzərdə tuturam) tokrar-tokrar nəzərdə keçirəndən sonra belə qorana gəldim ki, bəli hekayə haqqında nə yazılmalıdırsa, həminə bir qədər sıklımlı şəkildə olsa da, yazıya gətirməmişəm. Az qala "Əmürlük nisgil" hekayəsi haqqında düşüncələrim qəpəməyə istəyirdim ki, bəli hər sual düşüncələrimin qarşısını kəsdi: "Əsərin qəhrəmanları inciyə bilər, bəs onların ilk sınaq zamanındakı ünsiyət məqamını niyə unudursan?" Elə bu sualın özümdən doğan başqa suallar da sanki bir-birinə xoş vərimmiş kimi sızalandı; qəhrəmanın (birinci şəxsin) yolu, çıxışı örtmüş qay üstündə yaşadı-ğı həyəcanlar, yolu itirməsi məsələsi, qarşısına çıxan qaraltının (adamın) onun qəlbində ümid işığını yandırması, Zərif Bəşirinin "Ay işığında" seifinin xatırlanması, sanatoriyaadək tibb bacısının "məmələm yaramaz" haqqında hekayəti... bütün bunlar osoro to-sadıflı gətirilmiş, yoxsa yazıcının açılmayan düşüfən haqqında ağrısının mahiyyətini ifadə edir. Əgər həqiqətdən bu lövhələrin hər biri müəyyən "məsuliyyət yükü" daşıyarsa, onda biz də həmin hadisələrdən yan keçə bilmərik. Əsərin yaratdığı ümumi təossüratın fonunda insan həyatına mənə vərən, rəq qatan psixoloji prosesləri nəzərdən keçirəndə anlamaq olar ki, hər bir kəs (elə əsərin qəhrəmanları da) hər birini tamamlayan hadisələrin fonunda böyüyür; daxili məzmun kəsb edir, kimliyni inlayır, cəmiyyət qarşısında məsuliyyətini dərk edir. Bu baxımdan sosial-psixoloji şərhli bir qədər də artırımaq olar. Amma yaxşı olar ki, bir-birilə bağlı olan zəncirin bir qədər övləndirən başlayaq: "Şaxtaltı dəkəbər axtarılanlardan biri idi. Saat 10 olardı, şəhərdən sanatoriyaqay qayırdım. Elə oldu ki, buz üzərində salınmış, həmmün gedib-gəldiyi mövəcd çayın itirdim və böyük qorxu içində heç insan ayağı dəyməmiş bir yerdən çayın üzərində çıxmaldı oldum. O anlarda keçirdiyim hissirləri təsəvvür etmək mümkün deyil. Yağımın balaca bir boşluğa düşməsi də qalirdi ki, qorxudan ürəyim yarınsa. Bu təsəvvürə gəlməz qorxu içində, təxminən 300-400 metr gətirdikdən sonra üzəmdə bir qəvaltı gördüm, başa düşdüm ki, o qəvaltı olan yer həmmün gedib-gəldiyi çıxırdır. Kəso yolla həmmün tərəfə gəlməyə başladım və özümədən əsli olmayaraq, ucadan qışqırıb mənə gözləməsin xəhəş etdim. O qaraltı səsime həvə etməsə də, yerində durmadı. Süürətini bir az da artırdım. Yaxınlaşanda onun təxminən 27-28 yaşda bir xanım olduğunu gördüm. Göyün üzü bəyaz gəclərdə

olduğu kimi açıq olsa da, gəcənin vəsəfəsi öz sözlünü deyirdi. Deyəsən, o mən də qorxmuşdu və mənim səsime eşidəndə bir qədər təəddüd etsə də, gözləməyə qərar almışdı. O gəcədə hər ikimiz təklildən qorxduğumuz üçün təsalini təsadüfi təmşlşədə axtarmışdıq. Doğrudur, osordən gətirilən bu parçada formal olaraq təklif qorxusu təbiət qarşısında ki gücsüzlüklə daha çox əlaqəli gərdürür. Amma bir qədər dorindən yanmaşla il və əlbəttə, əsərin ümumi fonunda ki yaşantılarla bağlı mülahizələr, müəhəkimolər irəli sürsək, onda deməliyə ki, buz üzərində, gəcə qararılığında, birinci şəxsin özü demmiş, təklif arasında ki hissirlər yalnız həmmün məqamla bağlı deyil. Əslində, onları hər ikisinin ürəyində bir boşluq var.

İnsan nə vaxt tək olur? Və yaxud əksinə də demək olar: insan nə vaxt tək olur? Məhz ürəkə boşluq olanda. Ürsəyin (qəlbini - varlığını) bəzə olmanasın ölcüsü nədir? Birca cavabı var: insanın həyata, insana, dünyaya, özündən kənar ruhunu oxşayan və zərinə, həmmünə olan münasibətdən əsildir tək olmaq, yaxud tək olmaq. Əgər sevgi varsa, əgər insan özünü qəsdən, xudbiyyətdən cəzb qeyrisinə yüksək insan hissirlərlə sevgi bəsləyirsə, sevgi duyğuları ilə yaşayarsa, o, ar-tıq tək deyil. Hələ üstülik bu sevginin məhəbbətə və nəhayət, eşqə çevriləcə bir yolu var ki, bütün iztirabları (hətta, bəzən faciəsini) baxmayaraq, bu mənəvi missiyanı həmmünə və ya hər kəsə xoşbəxtlik bəxş edir.

Demək, sevgi ilə sızılmanın bir həyatı birca əni belə, sevgisiz yaşayışın ömrün əz qala həmmünə deyər. Hekəyo məhz bu haqqı yəralı çaylar ki mən düşüncə əhərinin altınca apırırmə bu axar özünü dərk etməsi insanın məniyyəviat ünvannına çatana qədər davam edir. Doğrudur, aramlıq var, ancaq bu aramlıq ümumi olan hər nə varsa, həmmünin içərisindən xüsusi olaraq keçir. Əbədi olana, əbədiyyəti olana, bir sözlə, saflıq, duruluq anlamında başa düşülən məniyyəviat ümmünə qovuşur.

Beləliklə, ümumi insan kəhəşəninə əz qarnı fonunda kənarəndən qara kölgələr kimi görünən iki şəxsin qararlıq dünyasına gəccinin zillətinə nəv saçan Ay işığında aydınlıq gəlir. Onlar tanış olurlar: "Tanış olduq. Milyəyə tətər olan Qalina ingilis dili müəlliməsi idi və iki ilə yaxındır ki, sanatoriyaadək orta məktəbdə işləyirdi.

- Bələ gəcə vaxtı bu uzun yolu tək gətməkdən qorxmuşumuz?"

- Açıq deyirəm ki, ar-tıq mən bu qorxuğa, bir növ, gıyazmışəm.

- Qarıb, ancaq gəzəl səslənir. Qorxuğa öyrəsmək!"

- Bilirsiniz, qorxsam da, təklildən aldığım zövq bu qorxunu üstələyir.

- Deməli, təklifi istəyirsiniz.

- Təkliflər müxtəlif olur. Təklif səkkilik kimi səslənsə də, əslində, mənim üçün insan qəlbini ən həvəli-kimiyli, ən tələtinli həlvidir. Təkliflə düşünməyi, gəzib-dəlaşmağı sevirəm. Xüsusən də, isti vaxtlarda gəccələri ay işığında gəzməkdən böyük zövq alırdım". Burada təqəzin münsəb olduğu cənosun yaradıcı simalarından biri - Zərif Bəşirindən övləndirən "Ay işığında" seiri sanki məsələni həvəli deyir. Bəzən insanın dili ilə həvə bilmədiyini ən çətin mətləbi belə onun baxışları deyir.

(Davamı 9-cu səhifədə)

(Əvvəlki 8-ci sahifədə)

Bu esərdə də sözsüz baxışların yarıtdığı təəsürat təoriflorin bir-birine minasibətinin tam aydınlaşmasına xidmət edir. Tatar qızı Qalınanın Zərif Bəşirəndən oxuduğu "Ay işığında" şeirin sonuncu mürasimi dinləyəndən sonra əsərin qəhrəmanı elə həmin ovaqın təsiri altında dillənir: "Qalınanı bu poetik hücumunun təsiri altında, sanki onun lirik hələli pozmamış üçün yavaşca dan pıçıldadı: "Bəlo əvli gələrdə yarımda olmaq istərdim."

"Avlı gələrdə hələ çox var. Bu qorxuğu üç gecədəndə yarımda olduğunu üçün təşəkkür edirdim". Göründüyü kimi, burada təoriflorin bir-birinə can atımmı açıq-aşkar göstərən ikicə cümle var. Hərəsi bir cümlənin müəllifidir. Ancaq bu ikicə cümle ilə biza aydın olur ki, onlar bir-birini uzun illərdə ki, gözəyləyib, artıxarıl, Əlbəttə, ruhən biri Azərbaycan, digərini sorayığı Ulyanovskiyə, oradan sanatoriya, oradan da Kama çayının sahilindəki şəhərin küçələrində və nəhayət, gece qaralığıda Kamanın buzu üzərində keçən çığıracan gəlib. Hətta bu çığı ritində belə axtardığından işığında o çığı ritə tapa bilib. Digəri öz axtardığına tapmaq üçün ilk gəncliyinin sevgi dövrünü axtarırdısa keçirib. Hətta bir uşağı da belə, ərinən boşanib, belə demə mümkün, özünü tapa bilməyib. Daha doğrusu, axtardığına tapa bilməyib. Amma indi hər ikisi, nəhayət, bəyaz qaz üzərində parıldayan Ay nurunun işığında qarşılaşıblar. Özünü də bax-

Qalina bu zarafatdan o qədər də xoşlanmadı. Onun soyuq baxışları da göstərirdi ki, hoqqətin zarafat şit təsir buraxırdı: "Əslində mən özüm də bu şit zarafatın hələ bir lirik maqama heç uzağına gəlmədiyini dərhal anladım, amma artıq gec idi. Günah işləmiş adamlar kimi, bir müddət dillənmədim və nəhayət: "Bağışlayın, əslində, mən özüm də hələ zarafatları heç sevmirəm. Bu cür zarafatları sizin bəhs etdiyiniz o takliyin müqəddəsliyini kölgə salır". Üz istəməyim və sözlərim, deyəsən, Qalınanın xoşuna gəldi və heç nə olmasın kimi, sirin-sirin söhbət eləyər-əlyər sanatoriyaçı gəldi". Tibb bacısının hekayəti də kifayət qədər həyatidir. Əslində, onun özü də həyat axtaran qəhrəmanlarım kimi, həyatışlıqdan zinharə gəlib. O da daxili-mənəvi mühtinin təkiyindən bəhs. Amma bu həyatili hələli mənim yaddaşında ilk heçəyəliyəm ilişib qalmış bir əhvalatı xatırladığım üçün təkin oludu...

Bu əhvalat ilk gəncliyimdə Diri dağının östəyindəki kəndimizdə - Aras sahilindəki Xələffədə müəllim işləyərkən olmuşdu. Bir il ardı ki, həmin məktəbdə işləyirdim. Növbəti il məktəbə gənc qızlar gəldilər; müəllimlik aləminin romantikası ilə qovuşmuş şən və qayğısız qızlar... Təəffüvü vaxtı söhbətəşir və şən-şən güldürdilər. Kəndin başının üstündə işə əzəmətli Diri dağının qayalıqları arasında kokliklər cəzakər nəqələrini oxumaqda, qaçqıldışmaqda idi. Hər dəndə bu cəzakər nəqəni kəliklə qaçqılısının əhəngini ovçu güllələrindən gələn səslər pozurdu. Qızla-

gils dili müəlliməsinə diskotekada görməmişdi. Sanatoriya, hakiminlər arasında xoşnəməli söhbətlər gəzməyə başlamışdı, axır ki, Qalina müəllimə də ürəyənə yatan bir oğlanla tanış oldu. Qalina haqqında ətrafdakılardan duyduqlarını, eşidəklərini ona münasibətlərində öz sözüni deyir, ona olan hörmətini bir-bəhs artırır. Etraf ədəm ki, onunla tanışlığım bir az da fəxr etməyin təofürriatı üzərində dünlənmiş olurdu. Müəllif bütün cizgilerini dağıqlıyılı verir, onun kimliyən aydın dənliq gətirir. Xarəktirini müəyyən edən, təbiətini işğ salan bütün məqamları açqlayır. Özünü də gərdiyi kimi, dərək ediyi kimi. Bu yerdə əsərin qəhrəmanı ilə müəllif eyniləşir. Səmi-mi oxucunun özü də bu maqamda müəlliflə birleşir. Yəni təoriflorin mənəvi mühtisi oxucunun da tələbbəti mən təmin edir. Artıq iki həyat demək olar ki, bir-birinə qovuşub.

Kama çayı üzərindən səflərindən də sayı çoxalib, bir yerə olmağın həzzi artıq zövqə çevrilib. Tərəflərə ələ gəlir ki, onların bu xoşbəxtliyi heç vaxt iztirbata çevrilməyəcək. Məmnunluq duyğuların onların ömürlərinin sonuna qədər davam edəcək.

Bələliklə, "zəmanəmizin qəhrəmanı" sanatoriya "ömrünün" başa vurur. Yaşayış işlədiyi şəhərə - Ulyanovskiyə qayıdır. Bundan sonra onlar məktəblər vasitəsilə ünsiyyət saxlayırlar. Nəhayət, bir gün Qalina mənəvi aləminə işiq gətirmiş olan gənclə bir daha yaxından görmək, onu ziyarət etmək

Qalınanın "məni axtarması" sözləri qəhrəmanımızın varlığından şübhək kimi keçir. Onu ildırım kimi vurur. Qəhrəmanımız ayılır, burada da onun düşüncələri kifayət qədər özünə ittihamlıdır. "Yer-göy bir anda baxıma fırlandı, Qalınaya qarşı nə qədər haqsız və nəzakətsiz davranmışım indi anladım. Elə bil yadımsam, yuxudan ayıldım. Hayatımın ən kritik dövründə, taxminə yarımillik təkin günilərində mənə mənəvi dayağ olan, öz varlığı ilə o günləri ömrümün yaddaqların bir dövrinə çevirən açıqlıq, kövrəkşəhli, bütün varlığı ilə mənə inanan aliməbək bir qadına qarşı təbiətini qəti uyuğun gəlməyən, bu qədər laqeyd, hələ inafsız münasibətimə görə özümü qınamağa başladım. Bəlkə (yaqin ki!) Qalınanın yerinə başqa bir qadın olsaydı, ona qarşı etdiklərimin müqabilində, mənə qarşı sözlər dəyər, təhqir edər, ürəyini bəsdələr və sonra gedər. Amma Qalınanın səmi-mi bir məktub yazıb, bəhdərlərindən gələndən nəzli ayı. Səmişcə gədiyi yarımdan yola çıxıb bir təkiyə oturdum, onu tapıb qaytarmışam, mən əzi, ondan üz istəyib bəhs arzusu ilə həvə ilə limanına gətdim. Lakin Qalina yox idi". İztirablı qəhrəmanın varlığını dindiməkə davam edir. Axtarıslar bir nəticə vermir. Ancaq heç olmasa, onu öyrənə bilər ki, Qalina kiminsə tanış olub, hansısa bir yaxşı oğlanla əla qurub. Bu məlumatı öyrənən qəhrəmanımız sanki təskinlik tapır. Bunu Qalınanın həyatı üçün uğurlu hesab edir. Burada bir hələ münasibətlərin kifayət qədər yüksək səviyyəsində olduğu məqamdaqı tərəddüdləri yada saldıq. Belə görünür ki, onsuz da onlar ələ qurarsı deyildilər. Amma zaman bunun da o qədər əsaslı olmadığını diqqətə çatdırır. Çünki qəhrəmanımızın mənəvi mühtində Qalınanın obrazı onun yüksək dəyər kəsb edən əxlaq, sevgisində səmiyyəti qarşılaşdığı soyuqluğa layiq deyildi. O, öz məhbəbbətdə daha istin mükafatın sahibli olanda idi. Görünür, qəhrəmanımızın mənəvi mühtində Qalina ilə bağlı ömürlük nişli düynü də ələ bu hissən qaynaqların.

İnsan təbiətindən əsən küləklərin nə acısını unudur, nə də şirini. O da ələ acılıyın duyünən əgri. Gənclər işiqn yaxşı məsajdır; həyatınıza düşən işiqn dəyərini bilin. Çünki bəhslik, buraxacağımız səhə bu işiqni əmritik qapayır və qalan ömrünüzə boyu ürəyinizin hansısa bir tərəfində qaralıq yaşamaq alar. Hər bir insanın təleyində iztirablar var və bu, qaçılmazdır; iztirablar da dəyərlidir. Ancaq müəyyən nəticə çıxarmaya kömək edirsə.

Mənə ələ gəlir ki bəhs insanlıq lirik yazdığı - insan hisslərinin, duyğularının türətməni kimi, psixoloji dərliklərə baş vura bilən bir sənətkar kimi görürük. Onun hər bir qəhrəman cəmiyyətinin bağrından qopmuş bir parçadır. Və o parçanın hər birində bəhs cəmiyyətin qəlp çirpintilərinə hiss edirik, duyuruq.

Həyat ləvhələri də sənət əsəridir. İstər cəmiyyətlə bağlı olsun, istərsə də təbiətdə. Bu ləvhələrin müəllifi U. Yarıbadır. Yazdığı, yaxud rəssam, digər incəsənət adamları həmin ləvhələrinə həyat qaynadan götürüb öz təəsüratlarını çəkmişlə təzədə cəstirətilərənə qaytarırlar. İsxan da istisna mühtində qaytarırlar. İsxan da istisna mühtində deyil və o, həyat ləvhələrinə nəsrin gütgüsündə təoqim edir. Aldığı təəsüratın nəticəsi olaraq dəyərini ki, o, istəyən uğurla nəli olub.

Bütün uğurların mənası sevgidir. İsxandan insana sonsuz sevgi, onun təleyinə hədsiz diqqət var.

29.04.2021

AÇILMA YAN DÜYÜNÜN AĞRISI

mayaraq ki, gecədir, solğun Ay işığı da bəhs əylər ki, onlar bir-birinin mənalı baxışlarını duya bilsinlər, görə bilsinlər: "Qalina mənalı baxışlara mənə baxdı". Bəhs əylər, belə, hələ üstəlik bütün qəhrəmanımız tatar qızı Qalınanın mənalı baxışları cəsarət də verir, cürət də bəhs edir. Çünki nəcə ki, Qalınanın qəlbinin tənhaliq zülmətinə "zəmanəmizin qəhrəmanından" işiq düşmüşdü, ələcə də onun özünü mənəviyyət dünyəsındakı qaralıqların yaratdığı bu Qalınanın istiq baxışlarından gələn hərarət anında ərtimşdi. O, Qalınanın baxışlarından aldığı cəsarətin sayəsində aradığı, hələlik utancaqlıq sərhədini keçmək üçün də bir təkamül addım atır. Doğrudur, bu addım, bəri başdan deyim ki, bir qədər tələskənlik təsiri başqlayır: "Onun bir baxışlarından əz cürətdənək, bir əz də səhbətindən nəcə qatmaq arzusu ilə məni mitalicə edən xanım həkkindən (o həndə sanatoriyanın baş həkimi idi) eşidiyim lətfatıyağı bir söhbəti dənisdim: "Burada - mənim yarımda bir tibb bacısı işləyirdi. Özü şəhərdə yaşadıqından hər gün səhər bəhdə buraxılırdı, axşam işdən sonra da şəhərə qayırdırdı. Qız vaxtları yollar bağlı olduğu üçün o, Kama üzərindəndə gədi-bəlməli olurd. Hər dəfə də axşamlar şəhərə qayıdanda çoxlu həyəcan və qorxu hissləri keçirdiyini deyirdi. O taxminən 40 yaşında olsa da, hələ əzə gətirmişdi. Bir dəfə dedim ki, bəhs qorxmursan ki, gəcəvaxtı yaramazın birinə rast gələrsən, başına oxun açar. Tibb bacısının cavabı məni çox nəşələndirdi: "Mən bu qorxulara, həyəcanlara ələ ona görə özürəm ki, bəlkə, sənin dediyin o yaramaz rast gəlmə. Amma mənə hərdərdən o bəxt, on ilə yaxındır ki, o yaramazı gözəyləyərəm". Zarafatın ümumi ovaqda yad notu təsirinə göstərir, O, hiss edir ki,

nn şən, qayğısız, qaçqılız güllələrində bigənə qala bilmişim: " - Ay qızlar, belə qaçqıldışmışım. birdən ovcular ələ biler ki, kəliklər gəlib burda dolubdu. Qızlardan zarafətli olann bir dilləndi: - Hərdədi, onun tufəngi sınısın, gəlib çıxır ki..."

İndi "Ömürlük nişli" hekayəsinin möhtəvri o gənc müəllimin dediyi sözlün əl qatndığı məni də bütün aydınlaşdı gə görürük. Bəli, hər kəs varlığını kiminsə işiqn görmək istəyir və bu işığı qovuşmaq üçün min bir həyəcanla can atır, onun həsrətini çəkir.

Məsələn dəriniyə vərə bilməyən, başqa sözlə, əsərin qəhrəmanının təbiətini psixoloji tədqiqatə calb etməyə gücü çatmayan oxucuya Qalina bir qədər yüngül təbiətli qadın təsiri bəhsəyləyib. Burada oxucu əz səmiyyətiyinin gücünü dərək ədə bilmir, səmiyyə bəhslik. Çünki təoriflor arasındağı səmiyyə münasibətinin təsiri o qədər idarəedici gücdə olur ki, burada saxtakarlıq axtarmaya yer qalmır. Görünür, müəllif də Qalınanın təleyi haqqında hələ yazmışdımsa əvvəlki kəmlərə təoriflorin bəhs şübhəli ittihamları olacağı düşünmüş və ələ bu səhbəddən də onun kimliyən mütləq aydınlaşdırmaq məntəsidir; bir qədər təkrarlıq ovaqta yarıtsa da müəllif məntəni bir də nəzərdən keçirək: "Qalina arından bəhsənmişdi və üç yaşında bir oğlu var idi. Sanatoriya, həkim və müəllimlər üçün ayvılmış qonaq evində qalırdı. O, burada özünü yikək mədəniyyəti, aristokrat təbiətini ələ hamının hörmətini qazanmışdı. Mən onun haqqında bir adəməndən də, kiçik də olsa, bir nəzarəti, bir mənsfi fikrə eşitirdim. Əksinə, həmi onun əxlaqından, mədəniyyətindən ürəkədlənsə danışdı. Hətta onun bir gün məntəni bəhsərdə diskotekaya gələni cəstirətilərini marağına səhbəli olmuşdu. Axı indiyə qədər heç kim onu - bu xanım-xatun in-

niyyətlə Ulyanovskiyə gələcəyini məktubla bildirdi. "Zəmanəmizin qəhrəmanı" etiraz etmir.

...Səhrədə on inamlı karvanı belə qəfələt əsən səmum küliyi yoldan əzdirir. Bəzən bu yoldanəzəmələ faciə ilə nəticələnir. Amma əsasən, səmiyyə sarvan yenedən karvanı öz əxarına qaytarır, doğru yoluna salır.

Aradan öten müddət ərzində gənc oğlanın təleyinə yeni bir uduz işiq salmaq başqlayır. Bu, gənc bir qadın. Hər halda qəhrəmanımız ilk iztirablarını yaşamağa başqlayır. İlk iztirablar onun mənəviyyətinin qəpsini döyür. Ruhunda, varlığında iki qüvvə çarşıyır: orindən bəhsənmiş və bir əvəldə olan Qalina, yoxsa... onun yaşlılığında olan gənc qız?.. Bir sözlə, tərəddüdlər, iztirablar davam edir, kim qalib gələcək?

Ümumiyyətlə, təbiətdə (həm də həyatda) güclülərin qəlibiyyəti qanunauyundur. Yox ki, səhbət zordən gətir. Həyatı şənslər də daxil olmaqla özünəgüvənə, inam, iradə, gənclik potensialı, bütün təsin mexanizmləri bu yerə bu və yə digər dərəcədə əhməmiyyət kəsb edir. Qəhrəmanımız onu ziyarət üçün gəlmiş olan Qalınaya qayğısını əsirgömir. Amma artıq qüruru Qalina bir vaxt gərdiyi aydın baxışların indi nə qədər ziddiyyəti və dumanlı olduğunu da sezir.

Qalina kimi qadınlar bu məqamlarda qüruru daha istin tutur, daha dağıq və aydın qərarəz qürurlarına güvənə vəlirir. O, poeziya səvədlisi olan sevgilisinə romantik bir qədər bəhsəyləyəcəyi kitabı da, onun içərişinə yazdığı məktubu da otaqda qoyur (biz artıq bu məktub və kitab haqqında yazı-n əvvəlində danışımsıq) və qətiyyətlə bir hissə həyatın üvənşizliyinə üz tutur. Yeni təle yolunu tamən başqa istiqamətə seçir.

Bəzən bu nəyən nə dərəcədə dəyərlili olduğunu itirəndə dərək edir.